

Univerzita, nebo továrna na kompetence?

Věčné porovnávání a žebříčkování může být zhoubné, kompetence bez vědomostí jsou prázdné, tradiční ideje univerzit a touha po poznání naopak nezbytné. Co si myslí o současném i budoucím stavu vzdělávání, vědy a výzkumu Václav Velčovský, náměstek ministryně školství, mládeže a tělovýchovy pro řízení sekce operačních programů?

text **EVA BOBŮRKOVÁ**

ČASTO KRITIZUJEME Evropskou unii za přílišnou byrokracii, diktát, pokřívání reálných ekonomických vztahů - shrňte naopak, jako odborník přes evropské fondy, co vlastně přinesla českému školství a vědě? — Domnívám se, že jsme s evropskými fondy udělali věci, na které by český státní rozpočet neměl. Tyto investice stojí i za růstem našeho HDP. Získali jsme neopakovatelnou příležitost konečně nabídnout vědcům a pedagogům důstojné podmínky pro jejich práci. Za posledních sedm let jsme dostali více než 45 miliard z operačního programu Vzdělávání pro konkurenceschopnost a 55 miliard z operačního programu Výzkum a vývoj pro inovace. Jedná se o částky „z Bruselu“, tedy v podílu 85 procent, dalších patnáct procent hradil státní rozpočet. Odhadujeme, že se celkem podaří vyčerpat přes 96 procent přidělených zdrojů, což považuji za číslo nesmírně pozitivní a za úspěch jak realizátorů jednotlivých projektů, tak ministerstva jako celku. Finální čísla budou k dispozici po závěrečné certifikaci, pravděpodobně v červnu tohoto roku. V tomto programovém období 2014-2020 má OP Výzkum, vývoj a vzdělávání alokaci 74 miliard. Co bude po roce 2020, respektive 2022, až tyto zdroje „doběhnou“, zatím nevíme, nicméně můj osobní názor je, že takto masivní podporu do vzdělávání a vědy už čekat nemůžeme.

Mnoho lidí namítá, že evropské peníze šly i do zbytečných, neudržitelných projektů. — Narážíte asi na vědecká centra, jichž vyrostlo díky evropským programům 48. Mnoho kritiků mluví o jejich přemnožení, někteří novináři dokonce o „rakovině výzkumných center“ a podobně. Centra stojí a plně fungují, v současné době nemáme informace o jejich existenčních problémech a vlastní období udržitelnosti teprve začíná. Mají pět let na to ukázat svou životaschopnost. Ministerstvo školství plánuje příští rok jejich evaluaci, mimo jiné ve vazbě na financování ze státního rozpočtu a na plánované výzvy z nového programového období. Nesdílím proto pesimismus. Nevyužit tuto neopakovatelnou příležitost pro Česko a české vědce by byla obrovská škoda, byť můžeme diskutovat o tom, jak strategicky a promyšleně jsme tuto příležitost uchopili. Nicméně projekty jako ELI, SUSEN nebo CEITEC představují bezpochyby špičková pracoviště nejen na evropské, ale i světové úrovni a mohou k nám nalákat špičkové vědce. Mnohdy se to již úspěšně děje.

A co vysoké školy a univerzity? Nešly investice jen do „železa a betonu“? Změnily evropské dotace i kvalitu škol? — Evropské dotace představují nástroj. Podívejme se kupříkladu na univerzity, které vybudovaly nové kampusy - třeba Filozofická fakulta v Ústí nad Labem, Lékařská a Farmaceutická fakulta v Hradci Králové, také Masarykova

univerzita a další. Ano, investice šly do zlepšení podmínek pro výuku a pro vědu. Následně je na vědecko-výzkumné politice školy, aby je efektivně využila. Věřím, že novela vysokoškolského zákona, již na konci ledna schválila Poslanecká sněmovna, umožní školám nastavit mechanismus měření jejich kvality a že se ukáže i přínos a využití potenciálu investic z operačního programu.

Jde o měřítko. Mantrou dnešní doby je konkurenceschopnost. — Snahu neustále poměřovat vzdělávání, vědu a výzkum hlavně ekonomickými brýlemi plně vnímám, ale osobně se s ní neztožňuji. Z čistě jazykového hlediska je konkurenceschopnost valenčně prázdný, respektive nedoplněný pojem. Musíme si položit otázku: konkurence koho? Pro co či koho? Vůči komu? Nejde samozřejmě o to podporovat samochodné aktivity bez přehahu a bez významu, ale věda a vzdělanost mají přece hodnotu i samy o sobě. Tohle vnímání v dnešním nastavení společnosti bohužel často postrádám. Nejen exaktní, přírodovědné a technické, ale také humanitní a společenské vědy provádějí vysoce

Snímek Stanislav Vaněk

PhDr. Václav Velčovský, Ph.D., (*1983)

Narodil se v Ostravě. Vystudoval Univerzitu Karlovu v Praze, doktorský titul získal z oboru pedagogika. Působil na Ministerstvu vnitra, kde byl zodpovědný za zastupování ČR v oblasti veřejné správy a sociálního dialogu v orgánech a institucích EU a OECD. Na Úřadu vlády ČR působil jako pověřený ředitel sekce státní služby a následně jako ředitel odboru koncepce legislativy a rozvoje státu. Předsedal pracovní komisi pro transparentnost státní správy a je členem Rady pro ESIF. Zkušenosti ze školství získal jednak svou vlastní pedagogickou a vědecko-výzkumnou praxí, jednak pracoval na manažerských pozicích na vyšší odborné a vysoké škole.

kvalitní a přínosný výzkum. Jejich význam například pro řešení otázek migrační krize nebo stárnutí populace je více než aktuální a pro naši budoucnost klíčový.

V nedávno schválené Národní politice výzkumu, vývoje a inovací pro léta 2016-2020 však slova jako základní, humanitní nebo sociální výzkum chybějí. — Mezi řádky je najdeme, byť velmi omezeně. Národní politika zmiňuje například tradiční a nové kulturní a kreativní průmysly, i když dominantní postavení samozřejmě nemají. Podobně v RIS3

strategii (Národní výzkumná a inovační strategie pro inteligentní specializaci ČR na léta 2014-2020, pozn. red.) se kromě technických a přírodovědných oborů vyskytují i dvě oblasti oněch humanities, jmenovitě digitální ekonomika, kulturní a kreativní průmysly a sociální vědy pro netechnické inovace.

Nicméně, volání po obecné vzdělanosti, tedy původním poslání univerzit stále slabne. A to i v Evropě, USA. Jako by hlavním úkolem bylo vychovávat lidi pro pracovní trh, varuje to mnoho předních

intelektuálů. Jaký je váš názor? — Je to podobné jako s již zmíněnou konkurenceschopností. Jestliže tvrdíme, že máme vychovávat absolventy pro pracovní trh, tak musíme dodat, že vzděláváme lidi pro svět za deset, patnáct let. Troufám si tvrdit, že nikdo nedokáže predikovat, kde v té době budeme a jaké budou potřeby našeho světa. Vycházejí mi z toho dvě cesty: Buď budeme podporovat tradiční poslání univerzit a výchovu k univerzálním hodnotám, které hájíme a chceme posilovat, nebo na ně rezignujeme a budeme se zaměřovat výhradně na takzvané kompetence.

Které tolik kritizuje například rakouský filosof Konrad Liessmann. — A myslím si, že docela trefně. Kompetence ve smyslu připravenosti řešit problémy a životní situace jsou podle mě prázdná skořápka. Sice nutná a potřebná, ale prázdná. Pokud za ní není znalost a detailní vhled, jen kloužeme po povrchu a vzdělanost nahrazujeme „orientací“ nebo „připraveností“ bez názoru, osobní angažovanosti či věcné argumentace.

Bylo by užitečné, kdyby se mezi vysokými školami vydělily ty spíš praktické, které musí absorbovat všechny zájemce o studium (jichž má být ještě víc), a vedle nich „pravé“ univerzity, jež nabídnou „tradiční“ vzdělání, vrátí se k onomu univerzitnímu ideálu? — Tato oblast nespadá do mé věcné gesce, nicméně se domnívám, že tato diverzifikace přirozeně vyplývá z faktu, že ne všechny vysoké školy získají institucionální akreditaci. Dostanou ji ty, které představují špičky ve svém oboru, a univerzitám poskytne velkou míru svobody, ale také zodpovědnosti a může jim umožnit vrátit se k ideji univerzity jako universitas, tedy všeobecnosti či společenství. Vidím zde velkou příležitost.

Budou o to mít školy a jejich vedení, popřípadě studenti zájem? — Návrat k tradičním hodnotám či jejich posilování přece neznamená cestu proti proudu času. Jde spíše o myšlenkové nastavení, tvůrčí kvas, které univerzita podporuje. Ovlivňuje je kvalita pedagogů, vědecko-výzkumných pracovníků, vědecký i studentský život na škole, granty nebo mezinárodní spolupráce, které evropské dotace podporují. Tyto aktivity mohou nepřímou podporou vědomí, že kromě praktické aplikovatelnosti oborů tu máme i vědění, které má samo o sobě hodnotu.

Oddělujete tedy vědění, vzdělanostní základ a odborné vzdělání? — Ano, vědění, osvojování znalostí, objevování, analyzování, vhled do problémů vidím jako samostatnou disciplínu, jako určitou lidskou univerzálii. Můžeme ji označit jako touhu po poznání a jeho hloubce. Možná to zní příliš pateticky, ale věda je propracované a obecné empirické a rozumové poznávání vlastní právě člověku. Ať už se bavíme, jak

metaforicky řekl Ernst Gombrich, o vědách exaktních, které objevují „to nové“, anebo o vědách humanitních, které ožívují to, co by jinak zůstalo „mrtvé“.

Jste příznivcem narůstajícího počtu vysokoškoláků, jež provází devalvace studia? — Jsme z dlouhodobé perspektivy svědky velkých proměn vzdělávacího systému, o nichž píše například Jan Keller a Lubor Tvrdý v monografii Vzdělanostní společnost. Zatímco 19. století se neslo v duchu ideje chrámu vzdělanosti vyhrazeného málo početným elitám a mající hodnotu pro sebe sama, padesátá léta 20. století vnímala vzdělání jako výtah, nástroj společenského etablování a „vyšvihnutí“ do vyšších společenských vrstev. Naše vysokoškolské vzdělávání teď Keller s Tvrdým označují jako pojišťovnu či instituci pro dozrávání dětí, jako posun povinné školní docházky. To je stav, do kterého se společnost dostala, a vysoké školy na něj musí reagovat. Nehodnotím, jestli je to dobře, nebo špatně. Taková jsou sociologická data.

Nicméně souvisí s hodnotami společnosti. — Z mého osobního pohledu je naše současná společnost pod tlakem na výkon a výkonnost, který je často až samodestruktivní. Máme nutkavou potřebu pořád srovnávat, sestavujeme žebříčky a sledujeme, jestli jsme náhodou nepoklesli, jestli naši sousedi jsou na tom hůř nebo lépe než my. Ale skutečně musíme? Naši potřebu pořád se měřit a porovnávat vnímám jako do jisté míry zhoubnou – tak, jak ji v bajce o lilii charakterizoval Soren Kierkegaard. Nejznámějším mezinárodním porovnáváním v oblasti gramotností jsou testy PISA. To, že propady jednotlivých zemí a testovaných oblastí mohou být zapříčiněny nejasnou, respektive nevalidní metodologií, je dnes už v odborné obci známé. Nechci říct, zavřeme se do slonovinových věží, ale nadechněme se a najděme hodnotu v našich činnostech jako takových. Prospělo by nám to.

Dost podstatný je v celé věci právní a institucionální základ. O vysokoškolském zákoně už byla řeč. Teď se hodné mluví o vzniku ministerstva pro vědu. Jak se vám tato myšlenka líbí? — Jako státní úředník budu samozřejmě takovéto rozhodnutí, ryze politické, plně respektovat. Osobně se však domnívám, že síla současného ministerstva školství je právě v tom, že má vše pod jednou střechou. Od mateřské školy až po špičkového vědce. Je to obrovská agenda, na druhou stranu umožňuje celostní náhled na proces vzdělávání či vzdělanosti, o níž byla řeč. Jako náměstek pro evropské fondy bych vnímal jako

Snímek Stanislav Vaněk

problematické rozdělovat například operační program dle prioritních os podle nových gescí v průběhu programového období. Zatím jsou pravomoci ministerstva školství v kompetenčním zákoně definovány jasně a spolupráce se sekci místopředsedy vlády pro vědu, výzkum a inovace probíhá konstruktivně.

Momentálně zažíváme takzvanou třetí civilizační - digitální - revoluci. Jaký je váš názor na Khanovu akademii a další způsoby vzdělávání přes internet? — Otázka je, co od digitálních technologií chceme. Jsem přesvědčený, že role učitele či vědce jako průvodce, paidagogos, je nezastupitelná. Digitální technika ji může zprostředkovat, ale ne nahradit. Nedovedu si představit, že by osobní konzultace nebo diskuse mohl zastoupit internet, skype nebo jakékoliv jiné médium. Khanova akademie ve své podstatě převedla frontální výuku do webového prostoru a doplnila ji o testy a síťování studujících. Není to plnohodnotná náhrada edukačního procesu, vždyť popírá, že člověk je sociální zvíře s nutností osobní, osobnostní interakce.

Jak byste tedy viděl tu správnou „digitální gramotnost“? — Když se digitální gramotnost řešila v minulém programovém období, nakoupily se do škol interaktivní tabule a další počítačové vybavení. Kolegové z Evropské komise často s nadsázkou říkají, že podle IT statistik máme nejlépe vybavené školy v celé Evropě. Jenže využívat tyto technologie správně znamená hodiny přípravy, práci navíc, na niž učitelé často nemají čas nebo sílu. Další vlna digitalizace tedy nesmí znamenat, že nakoupíme dětem

do škol tablety a tím splníme nároky doby. Jaký by byl smysl nebo přidaná hodnota takového aktu? Musíme jít naopak cestou podpory dalšího vzdělávání učitelů, aby uměli děti učit, jakou hodnotu má informace, jak s ní pracovat, jak ji analyzovat a využít. Proto plánujeme velkou výzvu na digitální vzdělávání a věříme, že se zde objeví zajímavé aktivity, které dokážou, že digitální věk je víc než nákup tabletu, že je to revoluce v myšlení a v kritickém, ale zároveň tvůrčím vyhledávání, zpracovávání a využívání informací.

Zatím spíš zaznívají kritiky na to, že děti v digitálním věku předběhly své učitele. — Máme spoustu příkladů dobrých škol, motivovaných učitelů, kvalitních interaktivních materiálů, projektů typu Učíme se jinak, Zábavná fyzika nebo Dotkni se 20. století, které vznikly v rámci již zmíněného operačního programu. Jednou z klíčových věcí je, jak se podaří motivovat budoucí učitele na pedagogických fakultách, aby šli

učit a aby učili dobře. Teď na jaře otevíráme samostatnou výzvu, která nabídne podporu pedagogickým fakultám právě při vzdělávání budoucích učitelů. Bude mimo jiné zaměřena na posílení spolupráce mezi akademií, studenty - budoucími učiteli a pedagogy z praxe. Jsem přesvědčen, že také změny ve financování regionálního školství nebo kariérní řád, které jsou prioritou paní ministryně a jejichž legislativní proces započal, pomohou systémově zlepšit podmínky práce pedagogů.

Skončíme zase u Evropské unie. Co nám může přinést - kromě peněz - v kontextu toho, o čem jsme mluvili? — Dobře, o 74 miliardách pro období 2014-2020 už mluvit nebudu. Myslím, že s Evropskou unií můžeme rozvíjet určité hodnoty, vnímání světa, současného společenského paradigmatu, můžeme společně čelit výzvám, které současná doba přináší.

Pořád se bavíme o tom, co od Evropy dostáváme - můžeme jí naopak také něco nabídnout? — Nejdřív bych poznamenal: My jsme Evropa. Nyní hrozí dvojrychlostní Evropa, rozpad Schengenu a my v této době potřebujeme do Bruselu vyslat signály, že o ni stojíme. Nejen kvůli čerpání evropských fondů. Dnes v duchu absolutního pragmatismu mnozí rezignují na ideály, na kterých Evropská unie stojí. Evropské hodnoty jsou nyní vystaveny prubířské zkoušce. Jde o to, zda za nimi budeme stát, nebo na ně rezignujeme pod vlivem strachu či nenávisti. A právě tento postoj velmi úzce souvisí s úrovní vzdělávání ve společnosti. Co tedy můžeme nabídnout? Především nás, občany České republiky, jako zodpovědné Evropany. ●